

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“อย่างขึ้นเดือนหก ก็เข้าฤดูฝนเป็นเวลาเริ่มต้นเพาะปลูกข้าวกล้าในนา การพระราชพิธีสำหรับเดือนนี้ ก็เนื่องด้วยการเพาะปลูก คือพิธีพืชมงคล คือการทำขวัญพืชมงคลต่าง ๆ มีข้าวเปลือกเป็นต้นอย่างหนึ่ง กับพระราชพิธีจรดพระนังคัลหรือแรกนา คือการที่ผู้ใหญ่ในแผ่นดินลงมือทำนาเพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่ราษฎร ชักนำให้มีใจหมั่นในการทำนา ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะได้ใช้เลี้ยงชีวิตทั่วหน้า และเป็นต้นเหตุของความตั้งมั่นความเจริญไพบุลย์แห่งพระนครทั้งปวง...” (กระจ่างเกษตรและสหกรณ์ , 2538) ข้อความแสดงถึงพระราชพิธีเดือนหก หรือพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญดังกล่าว บ่งชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของอาชีพทำนา ซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนไทยได้เป็นอย่างดี

หลักฐานทางประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นว่า ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีพื้นฐานการผลิตทางด้านเกษตรกรรมมานานแล้ว เริ่มตั้งแต่การผลิตแบบยังชีพ ผลิตเพื่อกินเพื่อใช้เองในครอบครัว การยังชีพที่สำคัญที่สุดในขณะนั้นคือ การทำนาด้วยเทคโนโลยีที่ล้าหลัง อาศัยแรงงานคน สัตว์ น้ำฝน ไถ จอบและคราด เป็นหลัก เมื่อรวมกับธรรมชาติที่ยังมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์แล้ว ทำให้ชาวบ้านสามารถพึ่งพาตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพาทภายนอก แต่เมื่อประเทศไทยตกลงทำสนธิสัญญาบาวริงกับอังกฤษในปีค.ศ. 1855 ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจแบบขนานใหญ่ จากการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเพื่อการค้า เพราะสนธิสัญญาดังกล่าวช่วยให้การค้าขายกับต่างประเทศเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก ข้าวได้กลายเป็นพืชหลักและสินค้าออกที่สำคัญของประเทศ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2528) ซึ่งรัฐบาลเองก็ได้มีการสนับสนุนส่งเสริมให้มีการผลิตข้าวได้มากขึ้นหลายประการ เช่น การจัดให้มีการขุดคลอง (กิตติ ดันไทย, 2519) การปรับปรุงด้านชลประทาน (สุนทรী อาสะไวย์ , 2521) รวมไปถึงการปรับปรุงและยกเลิกระบบไพร่ (อัญชลี สุสายัณห์, 2523) ประมาณได้ว่าข้าวที่ผลิตในประเทศกว่าครึ่งส่งไปขายต่างประเทศ (สุเทพ สุนทรเกสัช , 2531) โดยภาคกลางเป็นศูนย์กลางเกษตรกรรม การทำนาข้าวที่สำคัญที่สุด เขตพื้นที่ปลูกข้าวที่สำคัญ ได้แก่ กรุงเทพฯ ปทุมธานี สมุทรปราการ พระนครศรีอยุธยา เป็นต้น (อมรา พงศาพิชญ์ , 2535) วัน เดอ ไฮเด (J. Homan Van Der Heide) เคยประมาณไว้ว่า ค.ศ.1905-1906 สินค้าออกข้าวของไทย

ร้อยละ 98 มาจากภาคกลาง มาจากภาคเหนือเพียงร้อยละ 1 และมาจากภาคอีสานเพียงร้อยละ 1 เช่นเดียวกัน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา , 2528) ส่วนสินค้าเกษตรกรรมอื่นๆ ก็มีการขยายตัวของการผลิตเพื่อการส่งออกเพิ่มขึ้นเช่นกัน สินค้าเกษตรกรรมได้กลายเป็นสินค้าออกที่สำคัญของประเทศตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

อย่างไรก็ดี สถานการณ์ดังกล่าวได้เริ่มเปลี่ยนไปแล้ว ประเทศไทยในรอบสองทศวรรษที่ผ่านมาได้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตไปค่อนข้างมาก ดังจะเห็นได้ว่าสัดส่วนของมูลค่าผลิตภัณฑ์รวมในประเทศ (GDP) ของภาคเกษตรกรรมลดลงมาโดยตลอด โดยลดลงจากร้อยละ 25.08 ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 (2515 - 2519) เป็น ร้อยละ 14.88 ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 (2530-2534) ซึ่งเป็นผลทำให้สัดส่วนของมูลค่าการส่งออกสินค้าเกษตรมีแนวโน้มลดลงเช่นเดียวกัน กล่าวคือ มีการลดลงจากร้อยละ 74.5 ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 เป็นร้อยละ 43.57 ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 ข้อมูลดังกล่าวนำไปสู่ความคิดหรือความเชื่อว่าภาคเกษตรกรรมกำลังลดบทบาทความสำคัญลง ในขณะที่ภาคอุตสาหกรรมได้ทวีความสำคัญมากขึ้น เพราะตัวเลขสัดส่วนมูลค่าผลิตภัณฑ์รวมในประเทศ (GDP) ของภาคนอกเกษตรได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 74.92 ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 เป็นร้อยละ 85.12 ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2538)

เหตุที่เป็นดังนั้น เนื่องจากการผลิตทางการเกษตรเสียเปรียบทางอุตสาหกรรมในหลายข้อ เช่น ต้องพึ่งพาดีนฟ้าอากาศ ทำให้ผลผลิตแปรปรวนไปในแต่ละปี นอกจากนี้ยังขาดความคล่องตัว เพราะการเปลี่ยนไปปลูกพืชให้เหมาะสมกับความต้องการของตลาดทำได้ยาก ที่ดินแต่ละท้องที่ก็เหมาะสมสำหรับปลูกพืชเฉพาะบางชนิดเท่านั้น และปัญหาสำคัญของการผลิตทางการเกษตรทั่วโลกในปัจจุบันก็คือ ราคาผลผลิตทางการเกษตรเกือบจะทุกชนิดในตลาดโลกอยู่ในระดับต่ำ รวมไปถึงข้อจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติ อันเนื่องมาจากการไม่สามารถขยายที่ดินสำหรับทำเกษตรกรรมได้อีกแล้ว ซึ่งการผลิตในภาคอุตสาหกรรมจะได้เปรียบในข้อจำกัดเหล่านี้ (ประเสริฐ แยมกลิ่นฟูง, 2531) ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า ภาคเกษตรกรรมของไทยได้ถึงจุดอิมตัวแล้ว ประเทศไทยไม่มีทางเลือกอื่นใด นอกจากจะต้องเร่งพัฒนาภาคอุตสาหกรรม เพื่อให้เป็นแหล่งรองรับการจ้างงานทำของประชากร และสร้างความมั่งคั่งให้เกิดขึ้นภายในประเทศ

ความจริงแล้ว ก่อนหน้าที่จะมีการตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยกำหนดเป็นแผนพัฒนาฯ ไว้อย่างชัดเจนเพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมนั้น อุตสาหกรรมได้เกิดขึ้นในประเทศไทยแล้ว เพียงแต่เป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนขนาดเล็ก ประเภทเครื่องจักรสาน เครื่องปั้นดินเผา การตีเหล็ก ทำน้ำตาล เป็นต้น (บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 2534) ถึงแม้จะมีการก่อตั้งโรงงานอุตสาหกรรมที่มีขนาดใหญ่

และทันสมัยในระยะเวลาต่อมา แต่การพัฒนาที่เป็นไปอย่างเชื่องช้า สาเหตุส่วนหนึ่งเนื่องมาจาก การที่รัฐเข้ามาเป็นผู้ประกอบการเสียเอง โดยดำเนินงานในรูปของรัฐวิสาหกิจ ยุคแห่งการพัฒนาอุตสาหกรรมสมัยใหม่ อาจกล่าวได้ว่า เริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ. 1960 เป็นต้นมา จากความล้มเหลวของรัฐวิสาหกิจ และแรงผลักดันจากต่างประเทศ โดยเฉพาะจากสหรัฐอเมริกาและธนาคารโลกที่เข้ามามีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจไทย ทำให้รัฐบาลกำหนดนโยบายการเสริมสร้างโครงสร้างพื้นฐาน พร้อม ๆ กับการส่งเสริมให้เอกชนลงทุนในกิจกรรมอุตสาหกรรมต่าง ๆ อย่างเต็มที่ การพัฒนาอุตสาหกรรมในระยะแรก ช่วงแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 1 และฉบับที่ 2 เริ่มต้นจากอุตสาหกรรมการนำเข้าเป็นกลุ่มแรก ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการผลิตสินค้าที่ใช้วัตถุดิบ และแรงงานในประเทศ เพื่อสนองความต้องการภายในประเทศเป็นสำคัญ แต่ในเวลาต่อมารัฐบาลได้ปรับเปลี่ยนนโยบายใหม่โดยหันมาเน้นการส่งเสริมการส่งออก นับตั้งแต่ปีค.ศ. 1972 จนถึงปัจจุบัน เนื่องจากพบว่านโยบายทดแทนการนำเข้าไม่สามารถสร้างความเจริญเติบโตในระบบเศรษฐกิจได้ตลอด อีกทั้งยังมีปัจจัยต่าง ๆ เช่น ภาวะเงินเฟ้อ วิกฤตการณ์น้ำมัน ฯลฯ จึงทำให้รัฐบาลต้องปรับนโยบายหันไปหาตลาดต่างประเทศแทน นโยบายดังกล่าวเริ่มปรากฏในแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 3 เป็นครั้งแรก ซึ่งไม่เพียงแต่จะเน้นเฉพาะอุตสาหกรรมส่งออกเท่านั้น แต่ยังมีนโยบายกระจายอุตสาหกรรมไปสู่ภูมิภาคอีกด้วย เป็นผลให้อุตสาหกรรมหลายประเภทเริ่มก่อตัวขึ้นในชนบท อุตสาหกรรมที่ผลิตเพื่อส่งออกนี้ ส่วนใหญ่มักจะเป็นอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานมาก จึงมีผลกระทบไปถึงภาคเกษตรกรรม โดยเฉพาะการดูดซับแรงงานจากภาคเกษตรกรรม (เฉษฐา โลหอุจน์จิตร และณัฐพล ชวลิตชีวิน , 2531) และเมื่อโรงงานอุตสาหกรรมเหล่านี้เข้าไปตั้งใกล้เคียงกับชุมชน ก็ยิ่งทำให้ชาวชนบทเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตน

ท่ามกลางสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงนี้ เขตเศรษฐกิจภาคกลางดูจะได้รับผลกระทบเด่นชัดมากกว่าภาคอื่น ๆ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นหนึ่งในจังหวัดภาคกลางที่เป็นแหล่งผลิตข้าวที่สำคัญของประเทศ ได้เริ่มมีการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมมากขึ้นโดยลำดับ อันเนื่องมาจากทำเลที่ตั้งที่อยู่ไม่ไกลกรุงเทพฯ และยังอยู่ไม่ห่างไกลจากท่าเรือน้ำลึก และสนามบินพาณิชย์ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยทางด้านแรงงานที่เอื้ออำนวยอีกด้วย ทั้งนี้ก็เพราะค่าแรงขั้นต่ำของจังหวัดต่ำกว่ากรุงเทพฯ และยังสามารถหาแรงงานได้จากจังหวัดต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง ปัจจัยเหล่านี้จึงดึงดูดให้นักลงทุนหันมาลงทุนทางด้านอุตสาหกรรมในจังหวัดมากขึ้น เมื่อประกอบกับปัญหาน้ำท่วมซึ่งเกิดขึ้นเป็นประจำทุกปีทำให้การทำนาไม่ได้ผลเท่าที่ควร ตลอดรวมไปถึงปัญหาด้านการตลาด ระดับราคาสินค้าเกษตร และการขาดแคลนเงินทุน ทำให้ชาวบ้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานวัยหนุ่มสาวผลจากการทำนาหลังไหลเข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรม (สำนักผังเมือง, 2525) มีผลทำให้การดำเนินวิถีชีวิตของชาวบ้านตามแบบสังคมเกษตรกรรม

เริ่มเปลี่ยนแปลง สวนอุตสาหกรรมโรจนะเป็นเขตพื้นที่อุตสาหกรรมหนึ่งในหลายเขตพื้นที่ อุตสาหกรรมที่ตั้งขึ้นในจังหวัดนี้ เกิดขึ้นจากการร่วมลงทุนระหว่างนักลงทุนชาวไทยกับชาว ญี่ปุ่นเมื่อปีพ.ศ.2530 ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่หมู่ 2 และหมู่ 5 ตำบลคานหาม หมู่ 9 และหมู่ 12 ตำบลธนู รวมพื้นที่ทั้งหมดในปัจจุบันประมาณ 2,700 ไร่ มีโรงงานอุตสาหกรรมที่ดำเนินงาน แล้วตั้งในเขตพื้นที่ดังกล่าวกว่า 40 โรงงาน และที่ยังอยู่ระหว่างการก่อสร้างอีกกว่า 10 โรงงาน ทำให้เกิดความต้องการคนมาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมเหล่านี้ ตลอดจนหน่วยงานอื่นๆที่อยู่ใน สวนอุตสาหกรรมโรจนะจำนวนมาก ประมาณว่ามีจำนวนไม่ต่ำกว่า 20,000 คน ซึ่งคนที่มา ทำงานในสวนอุตสาหกรรมโรจนะแห่งนี้ ส่วนหนึ่งเป็นคนที่อยู่ในพื้นที่ที่เคยมีอาชีพหลักคือการทำนาตนเอง

โดยปกติการเปลี่ยนแปลงใดๆก็ตาม จะมีทั้งผลดีและผลเสียเกิดควบคู่กันเสมอ และ ยิ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยที่คนในท้องถิ่นอยู่ในภาวะตั้งตัวไม่ทันด้วย แล้ว ปฏิกริยาหรือการปรับตัวของชุมชนจะเป็นไปโดยขาดพิจารณา การเปลี่ยนแปลงใน ลักษณะเช่นนี้ก่อให้เกิดปัญหา มาก ดังได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า การเป็นประเทศอุตสาหกรรม เป็นแนวโน้มที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ของการพัฒนาประเทศ อุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นจะนำมาทั้งโอกาสที่ จะช่วยในการแก้ไขปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน และโอกาสที่จะทำให้สภาพปัญหา ทрудหนักลงไปอีก รวมทั้งปัญหาใหม่ๆที่จะเกิดขึ้น การศึกษาการเปลี่ยนแปลงชุมชนชนบท อันเป็นผลเนื่องมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรม จะช่วยให้ทราบถึงสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ในปัจจุบัน และคาดการณ์ได้ถึงสภาพที่จะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต เพื่อจะได้เตรียมการสำหรับ การเปลี่ยนแปลง และวางแผนแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของชุมชนชนบท หมู่ที่ 5 ตำบลคานหาม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงชุมชนชนบท หมู่ที่ 5 ตำบลคานหาม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อันเนื่องมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรม

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

แนวคิดที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการศึกษาเรื่องนี้ ได้แก่ แนวความคิดเรื่องความเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization)

Herbert Blumer (1990) กล่าวว่า ความเป็นอุตสาหกรรมเป็นแบบอย่างของเศรษฐกิจชนิดหนึ่งที่มีการพัฒนารูปแบบสลับซับซ้อนกว่าระบบเศรษฐกิจเดิมซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจอย่างง่าย เช่น การล่าสัตว์ การเพาะปลูก หัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น ระบบเศรษฐกิจชนิดนี้เกี่ยวข้องกับการใช้เครื่องจักรในการผลิตสินค้า โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ส่วน ได้แก่ การจัดหาวัตถุดิบ การผลิตโดยใช้เครื่องจักร และการกระจายสินค้าสู่ตลาดหรือจุดที่จะใช้บริโภค ทำให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ในรูปแบบการบริการตามมา เพื่ออำนวยความสะดวก ความคล่องตัว และควมมีประสิทธิภาพให้กับเศรษฐกิจรูปแบบดังกล่าว เช่น การเงินการธนาคาร สินเชื่อ การติดต่อสื่อสาร การขนส่ง การตลาด เป็นต้น

สุนันทา สุวรรณโณดม และคณะ (2535) กล่าวว่า กระบวนการที่นำไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรม หมายถึง การกระทำใด ๆ ก็ตามที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระบบสังคมจากที่เป็นอยู่เดิมให้กลืนกลายเป็นสู่ระบบของสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งมีเศรษฐกิจอยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระบวนการดังกล่าวนี้ก่อให้เกิดค่านิยมของความเป็นอุตสาหกรรม ค่านิยมนี้จะเป็นแรงกระตุ้นอย่างสำคัญให้เกิดมีการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างความสัมพันธ์ และระเบียบต่างๆของสังคม

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536) กล่าวว่า การเปลี่ยนไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี ด้านพลังงาน หรือทรัพยากรต่างๆภายในสังคมเพื่อความก้าวหน้าในการผลิตของสังคม โดยทั่วไปแล้วการเปลี่ยนไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรมจะมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนไปสู่ความเป็นเมือง (หมายความว่า การเปลี่ยนไปสู่ความเป็นเมืองนั้นเป็นวิถีชีวิตที่เกิดขึ้นจากสังคมที่ได้กลายมาเป็นอุตสาหกรรมแล้ว) ทั้งนี้ อาจพิจารณาได้จากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากสังคมก่อนอุตสาหกรรมกลายมาเป็นสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งในแง่การจัดระเบียบทางสังคมอาจจะพิจารณาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในระบบครอบครัว ระบบชนชั้น ศาสนา และกฎหมาย เป็นต้น

จากคำอธิบายที่ได้กล่าวมาสรุปได้ว่าความเป็นอุตสาหกรรม(Industrialization) เป็นระบบเศรษฐกิจชนิดหนึ่งที่มีการพัฒนารูปแบบสลับซับซ้อนจากเดิม โดยมีพื้นฐานอยู่บนการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อความก้าวหน้าในการผลิตของสังคม นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องตามมา ซึ่งมักเป็นกิจกรรมในลักษณะของการบริการ เพื่อเอื้ออำนวยให้การผลิตเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การเปลี่ยนแปลงจากระบบเศรษฐกิจเดิม

ที่เป็นเศรษฐกิจอย่างง่ายไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรมนี้ จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระบบสังคม ทั้งในด้านค่านิยม โครงสร้างความสัมพันธ์ และการจัดระเบียบทางสังคมต่างๆ จากสังคมก่อน อุตสาหกรรมให้กลืนกลายเป็นสู่ระบบสังคมอุตสาหกรรม

เหตุที่การเปลี่ยนไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรมนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เนื่อง จากอุตสาหกรรมเข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตกลุ่มคนหลายช่องทางด้วยกัน ซึ่ง Blumer (1990) กล่าวสรุปว่ามี 9 ช่องทาง ดังนี้

1. การเกิดโครงสร้างใหม่ของอาชีพและตำแหน่ง

ความเป็นอุตสาหกรรมทำให้เกิดงานอาชีพและตำแหน่งใหม่ๆ ในการทำงาน ซึ่ง อาชีพและตำแหน่งที่แตกต่างกันนั้น จะนำไปสู่รายได้ สิทธิประโยชน์ อำนาจ เกียรติ และความภาคภูมิใจของบุคคลที่แตกต่างกัน มีผลก่อให้เกิดการจัดเรียงชนชั้นทางสังคมใหม่ อันจะนำไปสู่ การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตของกลุ่มคน จากการศึกษาที่ผ่านมา มีแนวโน้มว่า บุคคลที่มี ตำแหน่ง งานอาชีพ รายได้ และระดับชนชั้นที่คล้ายคลึงกัน จะมีการพัฒนารูปแบบการดำรงชีวิต ที่คล้ายคลึงกัน

2. การบรรจุบุคคลเข้าทำงานและการดำรงตำแหน่ง

กระบวนการในการบรรจุบุคคลเข้าทำงาน จะประกอบด้วย การจูงใจ การคัดเลือก และการจัดคนลงในตำแหน่งต่างๆ ถ้าระดับตำแหน่งของบุคคลสัมพันธ์กับระดับชนชั้นทางสังคม ที่เป็นอยู่ในขณะนั้น การจัดเรียงชนชั้นทางสังคมก็จะคงอยู่ในรูปเดิม แต่หากระดับตำแหน่งไม่สัมพันธ์กับระดับชนชั้นทางสังคม โดยมีการเปิดโอกาสให้บุคคลที่มีความสามารถ หรือความเหมาะสมเข้ามาแข่งขันเลื่อนระดับตำแหน่งได้เสรี จะมีผลกระทบต่อการสร้างทางสังคมในระยะ ยาว ทำให้เกิดการการจัดเรียงชนชั้นทางสังคมใหม่ขึ้น

3. การจัดระบบนิเวศวิทยาทางสังคมใหม่

ความต้องการแรงงานอันเนื่องมาจากความเป็นอุตสาหกรรม ก่อให้เกิดการเคลื่อนย้าย แรงงานจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่อุตสาหกรรม กลุ่มของคนงานมักจะทำอาชีพอยู่รอบๆ โรงงาน อุตสาหกรรม อันนำไปสู่การเกิดเมือง และการจัดระบบนิเวศวิทยาใหม่ในสังคม

4. การบังคับให้อยู่ในกฎระเบียบของงาน

การบังคับให้อยู่ในกฎระเบียบของงานเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งของความเป็นอุตสาหกรรม ส่วนใหญ่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของกิจการ ผู้จัดการ หัวหน้าแผนก และคนงานในระดับต่าง ๆ โดยจะมีการกำหนดอำนาจของตำแหน่งต่างๆในแต่ละระดับ มีการวางสายบังคับบัญชา การวางกฎ ระเบียบ สิทธิ อำนาจ หน้าที่ ตลอดจนวิธีการควบคุม

5. การเกิดโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมใหม่

ในกระบวนการผลิตที่ต้องการงานอาชีพและตำแหน่งใหม่ จะก่อให้เกิดกลุ่มบุคคลกลุ่มใหม่ที่เข้ามาทำงานในอาชีพและตำแหน่งนั้นๆ ดังนั้น ความสัมพันธ์ทางสังคมแบบใหม่จึงถูกสร้างขึ้นระหว่างบุคคลในกลุ่มนี้ และระหว่างกลุ่มบุคคลเหล่านี้กับบุคคลนอกกลุ่ม รวมไปถึงกลุ่มบุคคลเหล่านี้กับกลุ่มบุคคลภายนอกโรงงาน ความสัมพันธ์ทางสังคมรูปแบบใหม่ดังกล่าวมีผลเกี่ยวเนื่องไปถึงการสร้างภาพพจน์ ทักษะคติ ความคาดหวัง และการปฏิบัติระหว่างกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ในสังคม

6. การเกิดความสนใจและกลุ่มผู้สนใจในเรื่องใหม่

กลุ่มคนที่อยู่ในส่วนที่แตกต่างกันของระบบเศรษฐกิจแบบนี้ จะค้นหาความสนใจในเรื่องใหม่ๆเพื่อปกป้องตนเอง เพื่อสร้างความได้เปรียบ หรือโอกาสที่ดีขึ้น ดังนั้นเจ้าของกิจการจะมีความสนใจในการรักษาหรือปรับปรุงผลกำไร ผู้จัดการจะมีความสนใจในการบริหารบุคคลและองค์กร คนงานจะมีความสนใจในเรื่องงาน เงินเดือน และสวัสดิการ เป็นต้น ก่อให้เกิดการรวมตัวเป็นกลุ่มผู้สนใจในเรื่องเดียวกัน ซึ่งมีทั้งแบบที่เป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ เพื่อปกป้องและรักษาผลประโยชน์ในกลุ่มของตัวเอง เช่น การรวมตัวกันเป็นสหภาพแรงงาน กลุ่มผู้ผลิต เป็นต้น

7. ความสัมพันธ์ทางสัญญาและการเงิน

โดยหลักการแล้วการทำธุรกิจด้านอุตสาหกรรมจะเกี่ยวข้องกับเงินตรา เนื่องจากสินค้าและบริการมีการตีมูลค่าเป็นตัวเงิน และได้มาด้วยการจ่ายเงิน ทั้งนี้รวมถึงค่าจ้าง เงินเดือน และผลกำไรด้วย นอกจากนี้ความเป็นอุตสาหกรรมมักเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ที่มีการตกลงทำสัญญา เช่น การตกลงเรื่องเงินเดือน การซื้อขายสินค้าและบริการต่างๆ เป็นต้น ความสัมพันธ์ที่มีการตกลงทำสัญญาเช่นนี้ เป็นสิ่งตรงกันข้ามกับความสัมพันธ์แบบประเพณีดั้งเดิมที่

ตกลงแลกเปลี่ยนด้วยความไว้วางใจ การเข้ามาแทนที่ระบบความสัมพันธ์ดั้งเดิมด้วยระบบความสัมพันธ์ใหม่ ทำให้เกิดความไม่เป็นกันเอง และเกิดลักษณะเป็นเหตุเป็นผลขึ้นในกลุ่มชน

8. สินค้าที่ผ่านกระบวนการผลิต

ความเป็นอุตสาหกรรมนำมาซึ่งสินค้าที่ผ่านกระบวนการผลิต สินค้าเหล่านี้มักมีราคา ย่อมเยาและคุณภาพเหนือกว่าสินค้าเดิม จูงใจให้ประชาชนในท้องถิ่นที่ผลิตสินค้านั้น ๆ เปลี่ยนรูปแบบการบริโภคใหม่ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อรูปแบบการดำรงชีวิตของประชาชน

9. รูปแบบรายได้ของบุคคล

รายได้ของบุคคลที่เกิดขึ้นจากความเป็นอุตสาหกรรม เป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เนื่องจากรูปแบบรายได้จะนำมาซึ่งการวางแผนการใช้จ่าย วิธีการดำเนินชีวิต ตลอดจนมาตรฐานการดำเนินชีวิต ความแตกต่างกันของรายได้ และการเปลี่ยนแปลงระดับรายได้ จะมีผลกระทบอย่างชัดเจนต่อการจัดระเบียบชีวิตของแต่ละบุคคล ไม่ว่าจะเป็นเจ้าของกิจการ ผู้จัดการ หัวหน้าแผนก หรือคนงาน

ทั้ง 9 ช่องทางที่กล่าวมานี้ ถือเป็นช่องทางพื้นฐานของความเป็นอุตสาหกรรมที่เข้ามาเกี่ยวพันกับชีวิตกลุ่มคน และมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในท้องถิ่นหรือภูมิภาค นั้นๆ ในเวลาต่อมา โรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งขึ้นในท้องถิ่นชนบทที่ยังมีลักษณะสังคมแบบก่อนอุตสาหกรรม ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบต่อกลุ่มคนโดยผ่านช่องทางดังกล่าวเช่นเดียวกัน โดยอาจผ่านเพียงช่องทางเดียว หลายช่องทาง หรือทุกช่องทางก็ได้ ขึ้นอยู่กับลักษณะของความเป็นอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้น

การพิจารณาศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากสังคมเดิมซึ่งในที่นี้คือสังคมเกษตรกรรม ไปสู่ระบบสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นสังคมใหม่ สามารถศึกษาได้จากการเปรียบเทียบพฤติกรรม บรรทัดฐาน และโครงสร้างต่าง ๆ ที่ตรงข้ามกันระหว่างสองสังคมนี้ จากการตรวจเอกสารเพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผนวกกับความสนใจส่วนตัวผู้วิจัยเอง การศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนชนบทในหมู่ที่ 5 ตำบล คานหาม อำเภอ อุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อันเป็นผลเนื่องมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรม จะทำการศึกษาในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. ลักษณะอาชีพ
2. การศึกษา
3. ครอบครัว
4. ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน
5. ทศนคติและพฤติกรรมทางสังคม

1. ลักษณะอาชีพ

ลักษณะเด่นของสังคมอุตสาหกรรมที่ต่างไปจากสังคมเกษตรกรรม คือ การมีองค์กรที่ถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อทำหน้าที่ในการผลิตทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะแยกต่างหากจากครอบครัว องค์กรดังกล่าวได้แก่ โรงงานอุตสาหกรรมซึ่งจะมีการจ้างงานในอาชีพและตำแหน่งต่าง ๆ จำนวนมาก นอกจากนี้การให้บริการต่าง ๆ โดยคิดค่าตอบแทนได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วในสังคมอุตสาหกรรม ก่อให้เกิดอาชีพใหม่ๆ ขึ้นมาหลายประเภท (จามะรี พิทักษ์วงศ์, 2529) ฉะนั้นสังคมอุตสาหกรรมจึงเป็นสังคมของผู้ประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก แตกต่างไปจากสังคมเกษตรกรรมที่ประชาชนส่วนใหญ่ในสังคมยึดอาชีพการเกษตร การมีโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาตั้งในท้องถิ่นชนบท มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนอาชีพของประชาชนที่เคยประกอบอาชีพเกษตรกรรม ให้หันมาประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม ซึ่งมีหลากหลายอาชีพ ทั้งการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม และอาชีพการบริการต่างๆ เนื่องจากมีโอกาสและทางเลือกในการประกอบอาชีพที่ให้ผลตอบแทนและอื่นๆที่ดีขึ้นกว่าเดิม

2. การศึกษา

ระดับการศึกษาของประชากรในสังคมเกษตรกรรมกับสังคมอุตสาหกรรม มีสถิติชี้วัดให้เห็นถึงความแตกต่างค่อนข้างชัดเจน กล่าวคือถึงแม้ว่าระดับการศึกษาของเกษตรกรยังไม่สูงนัก แต่บุตรธิดาของเกษตรกรเหล่านี้มีโอกาสที่จะเรียนสูงกว่าที่บิดามารดาเคยเรียน (สุนันทา สุวรรณโณดม และคณะ, 2535) เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมสำหรับการใช้ชีวิตอยู่ในสังคมอุตสาหกรรมต่อไป ประกอบกับสถานที่เรียนและฐานะทางเศรษฐกิจของบิดามารดา เอื้อให้มีความเป็นไปได้ที่บุตรธิดาจะได้รับการศึกษาที่สูงกว่าด้วย ดังนั้นระดับการศึกษาของสมาชิกโดยส่วนมากของสังคมอุตสาหกรรมจะสูงกว่าสังคมเกษตรกรรม รวมไปถึงการศึกษารุ่นลูกหลานจะมีระดับที่สูงกว่ารุ่นบิดามารดาด้วย

3. ครอบครัว

สังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมที่หน่วยครอบครัวมีความสำคัญยิ่งต่อการดำรงชีพ เป็นฐานข้อมูลในการตัดสินใจของสมาชิกในเรื่องต่างๆ รวมทั้งเป็นกรอบกำหนดความประพฤติของบุคคลด้วย โดยมีรูปแบบครอบครัวแบบขยายที่มีสมาชิกในครัวเรือนจำนวนมาก ซึ่งสมาชิกในครัวเรือนแต่ละรุ่น แต่ละระดับอายุ จะเอื้ออำนวยให้กับภาคการเกษตรได้อย่างสอดคล้อง เช่น ผู้สูงอายุจะได้รับมอบหมายหน้าที่ให้ดูแลเด็กซึ่งเป็นบุตรหลานในครอบครัว เพื่อให้บิดามารดาของเด็กออกไปทำงานในไร่นาได้สะดวก ในขณะที่ผู้หญิงจะมีหน้าที่ในกิจการงานบ้านและช่วยงานกลางแจ้งที่จำเป็น รวมทั้งอาจทำงานเกษตรอื่นที่เป็นส่วนสนับสนุนงานของผู้ชาย เช่น ตำข้าว ปลูกผักสวนครัว เป็นต้น ส่วนผู้ชายจะได้บทบาทในงานที่ต้องใช้กำลัง ฉะนั้น กำลังแรงงานของสมาชิกในครัวเรือนเกษตร จึงมีความสำคัญต่อการเพิ่มผลผลิตและโอกาสทางเศรษฐกิจที่ดีกว่า

ตรงกันข้ามกับสังคมอุตสาหกรรมซึ่งเป็นสังคมที่แลกเปลี่ยนกันด้วยค่าของเงินตรา จึงทำให้ภาวะการครองชีพเป็นไปอย่างจำกัด นอกจากนี้ความผันแปรทางธุรกิจอุตสาหกรรมทำให้ต้องการแรงงานที่มีความคล่องตัวในการคิด การตัดสินใจ การโยกย้ายถิ่นฐานการทำงาน การปรับเปลี่ยนตำแหน่งหน้าที่ และอื่นๆ ระบบครอบครัวเดี่ยวประกอบด้วยพ่อ แม่ ลูก ซึ่งมีความคล่องตัวกว่าระบบครอบครัวขยายจึงเข้ามาแทนที่อย่างรวดเร็ว โดยมีขนาดของสมาชิกจำนวนน้อย นอกจากนี้ ภาวะการดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดทำให้บิดามารดาไม่มีเวลาพอให้ลูก และให้กันและกัน จึงจำเป็นต้องมีองค์กรทางสังคมอื่นๆยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือ และทำหน้าที่บางหน้าที่แทนครอบครัว ซึ่งได้แก่ สถานรับเลี้ยงดูเด็กและคนชรา โรงเรียน สถานสงเคราะห์ต่าง ๆ เป็นต้น (สุนันทา สุวรรณโณดม และคณะ, 2535)

การตั้งโรงงานอุตสาหกรรมในท้องถิ่นชนบท ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชีวิตครอบครัว คือทำให้การทำหน้าที่ของครอบครัวอ่อนคลายลง เนื่องจากการจ้างแรงงานทำให้สมาชิกบางส่วนทั้งชายและหญิงออกไปทำงานนอกบ้าน การอยู่รวมกันของสมาชิกในครัวเรือนจึงมีน้อยลง (Moore , 1965) นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและขนาดของครอบครัว จากครอบครัวขยายไปเป็นครอบครัวเดี่ยว และมีจำนวนสมาชิกของครอบครัวลดน้อยลง (รัชนิกร เศรษฐฐิติ , 2523) บ้านจะไม่เป็นสถานที่ทำงานเหมือนเก่า แต่จะกลายเป็นสถานที่พักผ่อนนอนหลับ เด็กๆจะใช้เวลาครึ่งหนึ่งของแต่ละวันในโรงเรียน ผู้หญิงจะถูกดึงไปมีความรับผิดชอบในกิจกรรมนอกบ้านขึ้นเรื่อยๆ (ยุทธ ตักดีเดชยนต์ , 2526)

4. ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน

ในสังคมเกษตรกรรม ฐานะความเป็นอยู่ของบุคคลจะมีระดับใกล้เคียงกัน มีพฤติกรรมการติดต่อทางสังคมที่เป็นแบบแผนเดียวกัน โยงใยความสัมพันธ์ด้วยความเป็นอาวุโสและความสัมพันธ์ทางเครือญาติ มีการให้ความเอื้อเฟื้อในฐานะเพื่อนบ้าน ซึ่งช่วยเหลือทั้งทางด้านปัจจัยและการดำรงชีพ ส่วนในสังคมอุตสาหกรรมจะมีความแตกต่างระหว่างอาชีพและสถานภาพทางสังคมอย่างสลับซับซ้อน ขึ้นอยู่กับสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้อยู่อาศัยนั้น นอกจากนี้สมาชิกในชุมชนละแวกบ้านยังอาจเป็นคนกลุ่มใหม่ที่ต่างอาชีพ ต่างรายได้ ต่างภูมิหลัง จากคนดั้งเดิมในท้องถิ่น และมีการหมุนเวียนกันเข้ามาอยู่อาศัยหรือละทิ้งได้เสมอ ตามหน้าที่การงานที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอในระบบอุตสาหกรรม ความผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจึงไม่มี หรือมีอยู่น้อย แต่เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมหลักของชุมชนเป็นไปอย่างต่อเนื่อง จึงจำเป็นต้องสร้างกฎเกณฑ์หรือกติกาทางสังคมขึ้นใหม่ อาทิ ระบบรักษาความปลอดภัย ระบบการใช้บริการอันเป็นสาธารณะ ระบบการคมนาคมขนส่ง ระบบพิทักษ์รักษาสภาพสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เป็นต้น (สุนันทา สุวรรณโณดม และคณะ, 2535)

5. ทศนคติและพฤติกรรมทางสังคม

ความทันสมัยของสังคมอุตสาหกรรม จะปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมของประชากรในสังคมให้กลมกลืนกับสภาพการดำรงชีพ ฉะนั้น จึงพบว่าบุคคลเกิดความคิดที่จะเป็นตัวของตัวเองมากกว่าที่จะต้องรอรับคำสั่ง หรือฟังคำวินิจฉัยของครอบครัว หรือของชุมชน พฤติกรรมของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทในเรื่องอายุ และเพศ จะลดความสำคัญลงไป ทางด้านความสัมพันธ์ในชุมชนพบว่า การใช้ระบบเงินตราของสังคมอุตสาหกรรม ทำให้รายได้รายจ่ายของบุคคลและครอบครัวเพิ่มขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ถูกแยกออกไป (สุนันทา สุวรรณโณดม และคณะ, 2535) การติดต่อสมาคมระหว่างบุคคลก็จะเปลี่ยนจากความสัมพันธ์ระหว่างญาติมิตร เป็นการติดต่อกันในทางธุรกิจและตามหน้าที่ ความรู้สึกที่เคยเป็นมิตรและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ก็จะกลายเป็นการแข่งขันแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเอง (Weitz อ้างในอุดม และคณะ, 2523) ลักษณะความผูกพันกันอย่างใกล้ชิดจึงมีน้อย นอกจากนี้สภาพการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่มีระเบียบกฎเกณฑ์ ยังมีผลทำให้วิถีชีวิตคนมีระเบียบแบบแผนขึ้น เช่น เวลามาและเวลากลับจากทำงาน มีระเบียบการลาหยุดงาน และเงินค่าตอบแทน (ไพบูลย์ ช่างเรียน, 2523) สิ่งทีกล่าวมาทั้งหมดเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับสังคมเกษตรกรรมทั้งสิ้น

ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา . เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. (2528) ได้ศึกษาลักษณะ เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต จนถึงช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะเศรษฐกิจ เนื่องจากผลของการทำสนธิสัญญาบาวริง พบว่ามีความผูกพันภายในสูง ครอบครองที่ดินผ่านการเป็นสมาชิกของชุมชน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการผลิต มีความเพียงพอในตัวเอง หัตถกรรมรวมอยู่กับเกษตรกรรม คือทอผ้าและปลูกข้าวในครัวเรือนเดียวกัน มีความเชื่อร่วมกัน คือ นับถือผีปู่ย่าตายายเดียวกันของหมู่บ้าน นับญาติและทำกิจกรรมสังคมร่วมกัน ยังไม่มีการแบ่งแยกชนชั้น ทำให้ไม่มีการขัดแย้งระหว่างชนชั้นภายในหมู่บ้าน ความสัมพันธ์ทางการผลิตมีลักษณะคล้ายชุมชนสังคมนิยมบุพกาล คือเป็นชุมชนขนาดเล็กที่สมาชิกเห็นอกเห็นใจช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน แต่ชุมชนมีเทคโนโลยีการผลิตต่ำ หาอาหารจากธรรมชาติโดยตรง เช่น หาผักหาปลา ทำนาทำไร่ ทอผ้า และหาของป่าด้วยแรงงาน ต้องพึ่งพาความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ ผลผลิตส่วนเกินจากการยังชีพส่วนใหญ่จะถูกส่งมาเป็นส่วยให้กับรัฐ

หลังจากการทำสนธิสัญญาบาวริงในปี ค.ศ. 1855 ซึ่งทำให้ระบบการค้าผูกขาดของไทยเปลี่ยนมาเป็นระบบการค้าเสรี ทำให้การผลิตข้าวส่งเป็นสินค้าออกเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เป็นผลจากการขยายตัวของการผลิตในภาคกลางเป็นสำคัญ เศรษฐกิจหมู่บ้านภาคกลางเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงที่พื้นฐาน ข้าวซึ่งเป็นผลผลิตหลักเพื่อการยังชีพกลายเป็นผลผลิตเพื่อขายด้วยเกิดการเปลี่ยนเศรษฐกิจจากแบบพอยังชีพเป็นแบบผลิตเพื่อขาย อย่างไรก็ตาม การขยายตัวของการผลิตข้าวเพื่อขายในภาคกลาง ยังมีลักษณะเป็นการขยายเนื้อที่การผลิต มิใช่การเพิ่มในผลิตภาพ พื้นที่การทำนาที่สำคัญในขณะนั้นคือ เขตที่ดินปากแม่น้ำดอนล่าง ทั้งแถบฝั่งซ้ายและฝั่งขวา ฝั่งซ้ายที่สำคัญคือทุ่งรังสิต ส่วนแถบฝั่งขวาคือทางตะวันตกของอยุธยา และตะวันออกของสุพรรณบุรี เนื่องจากมีการขุดคลองเปิดเนื้อที่การทำนาแถบนี้และรัฐเริ่มคลายความเข้มงวดในการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดินลง ทำให้ระบบกรรมสิทธิ์เอกชนในที่ดินเข้มแข็งขึ้น ผู้ที่เข้าครอบครองที่ดินที่เปิดใหม่ในภาคกลาง เริ่มถือว่าตัวเองเป็นเจ้าของที่ดินแต่ละผืน ช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 19 จึงเกิดระบบชานาเล็กอิสระ คือเป็นเจ้าของที่ดินขนาดย่อมของตัวเองขึ้นในภาคกลาง ควบคู่ไปกับระบบที่ดินแปลงขนาดใหญ่ที่เจ้านายและขุนนางได้รับมอบจากพระมหากษัตริย์

สุวิทย์ ไทพยวัฒน์. วิวัฒนาการเศรษฐกิจชนบทในภาคกลางของประเทศไทย ระหว่างพ.ศ. 2394 - 2475. (2524) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและสังคมในภาคกลางของประเทศไทย หลังจากการทำสนธิสัญญาบาวริงในปีพ.ศ.2398 แล้วพบว่า โครงสร้างเศรษฐกิจของไทยค่อย ๆ เปลี่ยนไปจากการผลิตเพื่อยังชีพ มาเป็นการผลิตเพื่อการค้า โดย

เฉพาะการปลูกข้าวมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น เพราะมีการขยายเนื้อที่การเพาะปลูกออกไป แต่เทคนิคการผลิตยังคงเป็นแบบดั้งเดิม นอกจากนี้ระบบการค้าภายในหมู่บ้านยังขยายตัวมากขึ้น และมีการใช้เงินอย่างแพร่หลาย ในขณะที่เดียวกันผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ก่อให้เกิดชนชั้นนายทุนทางเศรษฐกิจที่เข้ามาในหมู่บ้าน เช่น นายทุนเงินกู้ เจ้าของที่ดิน พ่อค้าคนกลาง และเจ้าของโรงสี นายทุนเหล่านี้จะเข้ามาเชื่อมโยงเศรษฐกิจหมู่บ้านกับตลาดโลก ซึ่งผู้ศึกษาได้กล่าวสรุปว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นเป็นผลมาจากปัจจัยภายนอก ไม่ได้เกิดจากปัจจัยภายใน คือแรงผลักดันของชาวนาในหมู่บ้าน ฉะนั้น จึงมีผลทำให้ชาวนาในชนบทไม่มีความเป็นอิสระทางเศรษฐกิจเหมือนอย่างในอดีต แต่กลับต้องมาพึ่งพาผู้อื่นแทน

ศิวรักษ์ ศิวารมย์. กระบวนการแบ่งชนชั้นชาวนาในชนบท: ศึกษาเฉพาะชาวนาภาคกลาง พ.ศ. 2485 - 2524. (2528) ศึกษาการเกิดชนชั้นของชาวนาไทยในภาคกลาง พบว่า นับแต่ก่อตั้งอาณาจักรไทย ประชาชนในสังคมก็ดำเนินชีวิตด้วยการเพาะปลูกข้าวโดยมีวิธีการผลิตแบบยังชีพ ชาวนาเหล่านี้ต่างมีชีวิตที่ไม่มี ความแตกต่างกันมากนักในทางเศรษฐกิจ ฉะนั้น สิ่งที่เรียกว่าความแตกต่างในชนชั้นชาวนาจึงยังไม่เกิด แต่เมื่อไทยเข้าร่วมอยู่ในกระบวนการผลิตเพื่อขาย ชนชั้นชาวนาเริ่มพบกับความแตกต่างในชนชั้นของตนเอง ทั้งนี้เนื่องมาจากชนชั้นปกครองร่วมกับทุนการค้าพำนักปัจจัยการผลิตไปจากชาวนา เริ่มตั้งแต่การกระจายการผลิตสู่ชนชั้นขุนนางและชาวนาในลักษณะที่ไม่เท่าเทียมกันทั้งในด้านสิทธิ วิธีการ และลักษณะทางกายภาพของที่ดินที่ถือครอง เมื่อประกอบกับระบบตลาดในเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ผู้ผลิตเป็นฝ่ายถูกกระทำ รวมไปถึงการที่รัฐให้การสนับสนุนนายทุนในการค้าข้าวและผูกขาดข้าว จึงมีผลให้ชาวนาที่ยังคงต้องพึ่งพาธรรมชาติในการทำการผลิต ต้องสูญเสียที่ดินและมีความแตกต่างทางชนชั้นกันมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างทางชนชั้นชาวนาไม่ใช่การเกิดขึ้นของ 2 ชั่วทางชนชั้นที่ตรงข้ามกัน ซึ่งก็คือชาวนาเจ้าที่ดินกับชาวนาไร้ที่ดินอย่างเช่นในประเทศรัสเซีย แต่ประเทศไทยยังคงประกอบด้วยชาวนายากจนที่ยังมีที่ดินขนาดย่อมที่พอเพียงเพื่อการผลิตพอยังชีพ แต่ต้องทำการผลิตเพื่อขาย ดังนั้นจึงต้องมีการเช่านาเพิ่ม และออกรับจ้างในภาคชนบท นอกจากนั้นชาวนารวยที่เกิดขึ้นก็เป็นเจ้าที่ดินใหม่ที่เป็นพ่อค้าและนายทุนในท้องถิ่นนั่นเอง ซึ่งยังคงใช้วิธีการจัดความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบเก่า คือนำที่ดินให้ชาวนาเช่า การเกิดขึ้นของการสูญเสียที่ดินที่ทำให้ชาวนากลายเป็นชาวนาไร้ที่ดิน ย่อมถือว่าเป็นวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจในภาคชนบท และเป็นการทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายคนไปสู่กรรมกรในเมือง แต่ในสังคมไทยมีเหตุผลหลายอย่างที่ทำให้ไม่เป็นเช่นนั้นเสมอไป ด้วยเหตุผลที่ขาดแคลนทุนที่จะมาอยู่ในเมือง ความชำนาญในการผลิตทางเกษตร ความรู้สึกว่ามีเมืองชุกชุมมากกว่าชนบทในทุกๆทาง สภาพการทำกินตามธรรมชาติยังทำให้อยู่ในหมู่บ้านได้ และสุดท้ายลักษณะของการประนีประนอมทางชนชั้น ทำให้ความขัดแย้งลดลง เหล่านี้เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ชาวนาไร้ที่ดินของไทยยังคงพึ่งพอใจกับการทำงานรับจ้างในท้องถิ่นต่อไป

สุทธิพร จิระพันธ์ และวรวุฑฒย์ ชำรงชัยลักษณ์. **ภาวะเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรผู้ไม่มีที่ดินทำกิน.** (2524) ดำเนินการวิจัยภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรในเขต 12 จังหวัด คือ พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง สุพรรณบุรี นครนายก สระบุรี ลพบุรี สิงห์บุรี ชัยนาท นครสวรรค์ พิจิตร นครราชสีมาและเพชรบูรณ์ เมื่อปีพ.ศ. 2522 พบว่ามีเกษตรกรผู้ไม่มีที่ทำกินเลย รวม 92,000 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 19 ของครัวเรือนเกษตรกรทั้ง 12 จังหวัด จังหวัดที่มีครัวเรือนเกษตรกรไร้ที่ทำกินมากที่สุด ได้แก่ นครราชสีมา นครสวรรค์ พิจิตร และพระนครศรีอยุธยา และพบว่าขนาดการถือครองที่ดินมีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนฐานะและรายได้ของเกษตรกรอย่างมาก ผู้ที่มีการถือครองที่ดินมากจะมีโอกาสดีกว่าผู้ที่มีที่ดินถือครองน้อยกว่าตามลำดับ ไม่ว่าจะเป็นในด้านการศึกษา การรักษาพยาบาล การกระจายทรัพย์สิน และการประกอบอาชีพ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สถาบันวิจัยทางสังคมศาสตร์. **รายงานผลการวิจัยโครงการอยุธยา.** (2525) ได้ศึกษาสภาพทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดอยุธยา ก่อนที่จะมีการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมอย่างเช่นในปัจจุบัน โดยเน้นการศึกษาในพื้นที่อำเภอบางบาล อำเภอนครหลวง อำเภอวังน้อย อำเภอบางไทร อำเภอลาดบัวหลวง อำเภอผักไห่ และอำเภอบางปะหัน รายงานวิจัยครั้งนี้มีอยู่ 7 เล่ม โดยเนื้อหาแต่ละเล่มมีจุดเน้นที่แตกต่างกันไป กล่าวคือ เล่มที่ 1 เป็นเรื่องเกี่ยวกับที่ดิน เล่มที่ 2 เป็นการศึกษาเรื่องแรงงาน เล่มที่ 3 กล่าวถึงเรื่องราวของการผลิตและการกระจายผลผลิต โดยเน้นการศึกษาเรื่องระบบตลาดและกลไกราคาข้าวที่อยุธยา เล่มที่ 4 เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการชลประทานกับการพัฒนาเกษตรกรรม และลักษณะทางกายภาพและการใช้เทคโนโลยี เล่มที่ 5 กล่าวถึงการแก้ปัญหาโดยหน่วยงานของรัฐ เล่มที่ 6 เน้นในเรื่องการแก้ปัญหาโดยหน่วยงานเอกชน และเล่มที่ 7 ซึ่งเป็นเล่มสุดท้าย ศึกษาเรื่องการแก้ปัญหาโดยสถาบันเกษตรกร

ผลการศึกษาโดยสรุปพบว่า จังหวัดอยุธยามีทรัพยากรธรรมชาติที่จะนำมาใช้ในการผลิตอย่างจำกัด พืชพรรณทางการเกษตรเกือบจะมีข้าวเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ซึ่งผลผลิตข้าวในแต่ละปีก็ไม่แน่นอน เพราะการเพาะปลูกยังขึ้นอยู่กับธรรมชาติ สภาพการใช้แรงงานทั้งทำนาและไม่ทำนาเปลี่ยนแปลงไปตามฤดูกาล คือ ช่วงเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวมีระดับการทำงานสูงในบางแห่งพบมีการใช้แรงงานนอกหมู่บ้านมาช่วยในช่วงเวลาดังกล่าว นอกจากนี้ยังมีการอพยพแรงงาน ทั้งอพยพถาวรและอพยพตามฤดูกาล การอพยพแรงงานนอกจากจะไปรับจ้างก่อสร้างในกรุงเทพฯ ไปทำงานโรงงานแล้ว บางคนก็ไปทำงานในประเทศตะวันออกกลาง ผู้ศึกษาสรุปสาเหตุของการอพยพ เป็นเพราะชาวนาทำนาไม่ได้ผลและมีที่ดินน้อย ทั้งนี้ปัญหาถือครองที่ดินเป็นปัญหาที่สำคัญมากของจังหวัดอยุธยา ชาวนามีการเช่านาเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะ

อย่างยิ่งชาวนาในอำเภอวังน้อยจะมีปัญหาการเช่านาและปัญหาผู้ไ้ที่ดินทำกินกันมากที่สุด เหตุผลก็คือ พื้นที่บริเวณนั้นเป็นพื้นที่เก่าแก่ที่เรียกว่าทุ่งคลองรังสิต ซึ่งเป็นที่บรรดาคนร่ำรวย และผู้มีสถานภาพทางสังคมสูงในขณะนั้นยึดครองรายละเอียดมาก ๆ จึงทำให้ชาวนาส่วนใหญ่ต้องเช่านาเป็นจำนวนมาก โดยมีแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างชาวนาผู้เช่าและเจ้าของที่ดินส่วนใหญ่เป็นความสัมพันธ์แบบพึ่งพาเจ้าของที่ดิน และในการพึ่งพานี้ ผู้เช่านาเป็นฝ่ายเสียเปรียบ เพราะเป็นผู้ลงทุนทุกอย่าง นอกจากปัญหาเรื่องภาวะการถือครอง ที่ดินแล้ว จังหวัดอยุธยายังมีปัญหาในด้านการพัฒนาชลประทานที่ขยายตัวไม่ทั่วถึง อีกทั้งชาวบ้านไม่ค่อยเข้าใจหลักการชลประทาน รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำนาจากนาหว่านมาเป็นนาดำ ซึ่งชาวบ้านต้องประสบกับปัญหาน้ำท่วม เหล่านี้ได้ทำให้การพัฒนาระบบชลประทานไม่ประสบผลสำเร็จ ส่วนในเรื่องลักษณะทางกายภาพและการใช้เทคโนโลยีนั้น พบว่าพื้นที่ส่วนใหญ่ในจังหวัดอยุธยามีสภาพดินเปรี้ยวเป็นส่วนมาก

หน่วยงานของรัฐหลายหน่วยงาน ได้พยายามเข้ามาแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น การแก้ไขปัญหาการถือครองที่ดินโดยสำนักงานปฏิรูปที่ดิน และกรมส่งเสริมสหกรณ์ การแก้ไขปัญหาดินเปรี้ยวโดยกรมพัฒนาที่ดิน การให้สินเชื่อเกษตรกรโดยธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ รวมไปถึงการส่งเสริมอาชีพต่าง ๆ เพื่อเสริมรายได้จากการทำนา เช่น โครงการในพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยเน้นการเลี้ยงปลาในบ่อ และโครงการศูนย์ศิลปาชีพพิเศษ นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานภาคเอกชนที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานของหน่วยงานต่าง ๆ เฉพาะกับอุปสรรคหลายประการ ทั้งด้านการปฏิบัติงานของรัฐที่ไม่สามารถสร้างความเชื่อถือให้กับเกษตรกร การขาดแคลนงบประมาณ ดำเนินการ และจากตัวเกษตรกรเองที่มีฐานะยากจน ขาดความรู้ความเข้าใจในโครงการที่หน่วยงานต่าง ๆ เข้าไปช่วยเหลือ ทำให้การดำเนินงานส่วนใหญ่เรียกได้ว่าไม่ประสบผลสำเร็จ ชาวบ้านไม่สามารถพึ่งพารายได้จากภาคเกษตรกรรมได้ จึงต้องหากิจกรรมต่าง ๆ นอกภาคเกษตรมาจุนเจือฐานะการเงินของครอบครัว ทำให้เกิดปัญหาชาวนาทิ้งที่นาเป็นจำนวนมาก ถึงแม้ว่ารัฐจะช่วยสร้างความเจริญให้กับอยุธยาในด้าน ต่าง ๆ มากขึ้นคือ มีถนน มีไฟฟ้า มีประปา มีการใช้รถไถ ปูย ยาฆ่าแมลง ซึ่งส่งผลให้ชาวนามีความสะดวกสบายในชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นก็ตาม

นิติ กสิโกศล. บ้านภาคี อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.(2527) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมที่บ้านภาคี อำเภอ บางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อันเป็นผลเนื่องมาจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม พบว่าบ้านภาคีในระยะ 20 - 30 ปีที่ผ่านมา ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก กล่าวคือในด้านการผลิต จากเดิมที่เคยประกอบอาชีพทำนาด้วยการใช้แรงงานคนและสัตว์ แต่หลังจากมีการตัดถนนและการสร้างเขื่อนพระราม 6

และเขื่อนเจ้าพระยาแล้ว ชาวบ้านได้หันมาใช้ปุ๋ยเคมี รถไถนา และยาปราบศัตรูพืชมากขึ้น เนื่องจากชาวบ้านเห็นว่าสะดวกรวดเร็วและ ประหยัดแรงงาน นอกจากนี้เมื่อมีไฟฟ้าเข้ามาใน หมู่บ้านเมื่อปีพ.ศ. 2514 เครื่องไฟฟ้าและเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ พัดลม เครื่องหุงต้ม เป็นต้น ได้เริ่มแพร่หลายเข้ามาในหมู่บ้านมากขึ้น และต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2510 - 2520 ภายหลังจากที่รัฐบาลประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 ทำให้เขตตำบลบางกระสัน อำเภอบางปะอิน กลายเป็นเขตส่งเสริมอุตสาหกรรม มีโรงงาน มาตั้งถึง 6 โรงด้วยกัน ส่งผลให้ชาวบ้านโดยเฉพาะเด็กหนุ่มสาวนิยมเข้าทำงานรับจ้างในโรง งานมากขึ้น จึงทำให้แรงงานในภาคเกษตรกรรมมีน้อยลง การลงแขกและแลกเปลี่ยนแรงงานก็ ค่อยๆหมดไป กลายเป็นการจ้างคนมาทำงานมากขึ้น เมื่อไม่มีแรงงานที่จะช่วยทำนาประกอบ กับชาวบ้านมีหนี้สินที่ไปกู้มาลงทุน ตลอดจนมีบุคคลภายนอกเข้ามากว้านซื้อที่ดิน ทำให้ชาว บ้านเริ่มขายที่นา ดังนั้นแนวโน้มการถือครองที่ดินจึงมีขนาดเล็กลง ส่วนการเปลี่ยนแปลงทาง การเมืองพบว่า แต่เดิมผู้ใหญ่บ้านมักเป็นคนที่คุ้นเคยกับชาวบ้าน เป็นคนซื่อสัตย์ เป็นที่นับถือ ของชาวบ้าน แต่ในเวลาต่อมาลักษณะของผู้ใหญ่บ้านได้เปลี่ยนแปลงไป คือ มีการแข่งขัน มี พรรคพวก มีการหาคะแนนกันมากขึ้น ทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่าคุณผู้ใหญ่บ้านในสมัยก่อนไม่ได้ สำหรัรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมพบว่า แม้ชาวบ้านจะมีความเป็นอยู่ดีขึ้น มีสถานีนามัย มี โรงเรียน มีถนน มีไฟฟ้า แต่ทั้งหมดล้วนเป็นความเจริญทางด้านวัตถุ ผู้ศึกษาได้สรุปว่าปัจจุบัน ทำอะไรมักจะมีการแข่งขันกัน ไม่ค่อยช่วยเหลือกัน และมีการจ้างกันมากขึ้น ความผูกพันแบบ เดิม เช่น การลงแขก การขอแรงก็หมดไป อีกทั้งการที่ชาวบ้านหันมานิยมเข้าทำงานในโรงงาน ทำให้มีอิสระมากขึ้น และมีความห่างเหินจากครอบครัว อันส่งผลให้ความสัมพันธ์ในครอบครัว ลดลงไป

กิตติพงษ์ เกษมพงษ์ : **อุดมการณ์ทุนนิยมและผลกระทบต่อชาวนาในหมู่บ้านภาคกลางของไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านหนองผักชีเหนือ จังหวัดสระบุรี . (2536)** ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการปรับตัวและค่านิยมของชุมชนชาวนาหมู่บ้านหนองผักชีเหนือ จังหวัดสระบุรี อันเป็นผลมาจากการดำเนินนโยบายของรัฐ ภายใต้อุดมการณ์ทุนนิยม พบว่า เมื่อรัฐดำเนินนโยบายการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนา เศรษฐกิจแห่งชาติในปีพ.ศ. 2504 เป็นต้นมา รัฐได้ส่งเสริมการพัฒนาด้านเกษตรกรรมด้วยการใช้เทคนิคสมัยใหม่ เช่น ปุ๋ย และรถไถ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต ผลจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้ค่านิยมดั้งเดิมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ในชุมชนเริ่มลดลง ในขณะที่ความเป็นปัจเจกชนและค่านิยมที่เน้นวัตถุได้เข้ามาแทนที่ นอกจากนี้การที่รัฐหันมาขึ้นนโยบายผลิตเพื่อการส่งออกในปีพ.ศ. 2515 ทำให้อุตสาหกรรมบางประเภทขยายตัว เช่น อุตสาหกรรม เซรามิค ซึ่งขยายตัวเข้ามาในตำบลโคกแย้ อำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี ส่งผลให้เกิดการอพยพแรงงานจากภาคเกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรม ผลที่ตามมาก็คือ การทำงานใน

โรงงานอุตสาหกรรมกลายเป็นค่านิยมเชิงอาชีพ โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่ต้องการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากกว่าการทำนา

นอกจากการพัฒนาทางด้านเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม รัฐยังได้ส่งเสริมให้มีการพัฒนาหมู่บ้าน โดยเฉพาะการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เช่น ถนน ไฟฟ้า ทำให้การขยายตัวของอุตสาหกรรมบริโภคนิยมเข้ามาในหมู่บ้านอย่างรวดเร็ว ชาวบ้านต้องเร่งหาเงินตราเพื่อนำมาใช้จ่ายในการซื้อสินค้าฟุ่มเฟือยมากขึ้น เงินเริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของบุคคล ในเวลาเดียวกันแบบแผนความประพฤติที่ลอกเลียนจากวัฒนธรรมตะวันตกก็เริ่มได้รับการยอมรับและเข้ามาแทนที่วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ยังผลให้ชนบทรวมนิยมและประเพณีอันดีงามของชุมชน ต้องถูกทอดทิ้งและกำลังจะเสื่อมสลายไป

ปรีชา เผือกคเชนทร์ . ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการตัดสินใจเปลี่ยนอาชีพของชาวนา อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี . (2528) ศึกษาพบว่าชาวนาส່วนมากไม่คิดจะเปลี่ยนอาชีพของตน พอใจจะประกอบอาชีพนี้ต่อไป แต่ชาวนาส່วนมากมีความคิดที่จะให้บุตรหลานของตนเปลี่ยนอาชีพไปสู่นอกภาคเกษตรกรรม เพื่อนำรายได้มาจุนเจือครอบครัว เพราะทำนาอย่างเดียวไม่พอค่าใช้จ่าย

ณรงค์ ต่อสุวรรณ . ปัจจัยบางประการที่มีผลต่อความคาดหวังของเกษตรกรในการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวและชุมชน อันเนื่องมาจากโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลมาบตาพุด อำเภอเมือง จังหวัดระยอง . (2529) ศึกษาพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อความคาดหวังของเกษตรกรในการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและสังคม มีดังหลายประการดังต่อไปนี้ การทำมาหากินในอาชีพเกษตรกรรมไม่พอเลี้ยงชีพ หนี้สินเพิ่มพูนจากเดิม และการส่งเสริมอุตสาหกรรมของรัฐ เกษตรกรส่วนใหญ่มีความเห็นคล้อยตามในเชิงความคาดหวังที่ดีในการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของครอบครัว อันเนื่องมาจากโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก โดยคาดหวังว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมจะทำให้คนในท้องถิ่นมีงานทำมากขึ้น

จามะรี พัทธ์วงษ์ . การเปลี่ยนแปลงของชาวนา การผนวกเข้ากับระบบเศรษฐกิจนอกหมู่บ้าน กรณีศึกษาการทำงานรับจ้างของหมู่บ้าน 4 แห่ง ในจังหวัดเชียงใหม่ . (2530) ศึกษาพบว่าการทำงานรับจ้างกลายเป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญประการหนึ่งสำหรับการเปลี่ยนแปลงในสังคมชาวนา ไม่ว่าจะเป็นเขตที่อยู่ใกล้หรือไกลเมือง เขตที่มีการผลิตเพื่อการค้าสูงหรือเขตที่มีการผลิตเพื่อการค้ายังไม่สูงมากนัก กลุ่มหมู่บ้านที่ปลูกพืชครั้งเดียวซึ่งมีฤดูว่าง

งานเกษตรกรรมนาน หรือในกลุ่มปลูกพืชหลายครั้งซึ่งมีฤดูว่างงานเกษตรกรรมสั้นกว่า ล้วนแต่พบว่าพวกเขาเห็นความสำคัญของการรับจ้างที่จะเพิ่มรายได้แก่ครอบครัวเพิ่มมากขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ . การวิจัยและพัฒนาเพื่อการจัดการศึกษาในบริเวณพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณีศึกษา : มาบตาพุด จังหวัดระยอง. (2533) ศึกษาพบว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่มาบตาพุด ทำให้มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจทางภาคอุตสาหกรรมและบริการเป็นไปอย่างรวดเร็วในอัตราสูง ประชาชนมีรายได้เฉลี่ยสูงขึ้น รวมไปถึงค่าครองชีพก็สูงตามไปด้วย โดยในระยะแรกของโครงการพัฒนา มีการก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมและโครงสร้างพื้นฐาน ทำให้ประชาชนจากภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศอพยพเข้ามาในพื้นที่ เพื่อประกอบอาชีพรับจ้าง ค่าขาย และบริการ ทำให้ชุมชนขยายตัว มีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่อุตสาหกรรมและบริการ ทางด้านสภาพสังคม เนื่องจากค่าครองชีพในพื้นที่ค่อนข้างสูง ทำให้พื้นที่บางส่วนเกิดชุมชนแออัด โดยผู้มีรายได้น้อย จะมาอยู่รวมกันด้วยการเช่าอยู่ในราคาถูก

จากผลกระทบทางเศรษฐกิจด้านอุตสาหกรรมและบริการ ทำให้เกิดสภาพความเจริญทางเศรษฐกิจที่ไม่สมดุลย์ สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงแบบแผนชีวิตอย่างรวดเร็วและหลากหลายในค่านิยม พฤติกรรม และความเชื่อ สำหรับการศึกษาคือของประชากรในพื้นที่ มีแนวโน้มที่สูงขึ้นตามลำดับ ผู้ปกครองต้องการให้บุตรหลานมีการศึกษาสูงสุดเท่าที่ความสามารถของเด็กจะไปถึงได้ เพราะคิดว่าเป็นประโยชน์ในการทำงาน โดยเฉพาะการเข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ ซึ่งมีรายได้ที่แน่นอนและค่อนข้างสูง เป็นที่น่าสังเกตว่า เกษตรกรรมเป็นอาชีพที่มีความต้องการน้อยที่สุด ของทั้งนักเรียนและผู้ปกครองนักเรียนด้วย และความต้องการที่จะศึกษาเพิ่มเติมของประชากรในพื้นที่นั้น คือ ช่างฝีมือต่างๆ เช่น ช่างเชื่อม ช่างอุตสาหกรรม เสริมสวย เครื่องยนต์ ไฟฟ้า เป็นต้น รวมทั้งภาษาต่างประเทศและคอมพิวเตอร์ด้วย

Suginohara Juichi และคณะ . แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสังคมชนบทไทย ซึ่งได้รับผลกระทบจากการส่งเสริมการพัฒนาจากภายนอก. (1982) ศึกษาตัวแทนหมู่บ้านในภาคกลางหนึ่งแห่ง ได้แก่ หมู่บ้านลานแหลม จังหวัดนครปฐม พบว่าได้รับอิทธิพลจากการส่งเสริมอุตสาหกรรม ทั้งนี้เมื่อระบบทุนนิยมแพร่ขยายเข้าไปในหมู่บ้าน กำไรสุทธิจากการประกอบอาชีพเกษตรตกอยู่ในมือของชาวนาชั้นสูง ส่วนชาวนาระดับล่าง หรือชาวนายากจนกลายเป็นลูกจ้างแรงงาน แต่อย่างไรก็ตาม ชาวนากว่า 60% กลับเห็นว่า เท่าที่ผ่านมากการทำมาหากินดีขึ้นเพราะมีรายได้มากขึ้น เนื่องจากการที่ตนได้เป็นลูกจ้างแรงงาน ทำให้มีรายได้นอกภาคเกษตรกรรมมากขึ้น ส่วนการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมนั้น ขณะที่ทำการวิจัยพบว่าโครงสร้าง

ทางสังคมของหมู่บ้าน เช่น รูปแบบครอบครัว ระบบเครือญาติ การสืบทอดสายตระกูล มีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก หรือแทบจะไม่มีเปลี่ยนแปลงเลย

Steven Piker. การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวนาในหมู่บ้านภาคกลาง. (1975) ศึกษาพบว่ารายได้ของครอบครัวชาวนาไร้ที่ดินเกือบทั้งหมด ได้มาจากค่าจ้างแรงงานของสมาชิกแต่ละคนที่ทำงานแล้ว ภายใต้สภาพแวดล้อมดังกล่าวขณะนั้น ความร่วมมือหรือการแลกเปลี่ยนแรงงานเป็นสิ่งที่หมดความหมาย รวมไปถึงความสัมพันธ์แบบเดิมซึ่งเคยเป็นหลักประกันให้กับเกษตรกรในยามชราที่หมดความหมายลงไปด้วยเช่นกัน เนื่องจากหลักประกันดังกล่าวเกิดขึ้นได้ เพราะอาศัยความร่วมมือระหว่างผู้ที่อยู่ในช่วงบิฑามารดา กับลูกหลาน เมื่อไม่มีที่ดินเป็นของตนเองก็ไม่มีที่ดินให้กับลูกหลาน ไม่มีค่าทุนทรัพย์ที่จะมาเป็นสินสอดให้กับผู้ที่จะมาเป็นบุตรสะใภ้ ลูกชายก็จะเป็นอิสระจากบิฑามารดาในการแต่งงาน เมื่อแต่งงานแล้วก็ไม่ต้องรับผิดชอบต่อหลักประกันระยะยาวของบิฑามารดา ด้วยเหตุนี้ชาวนาไร้ที่ดินจึงต้องออกทำงานรับจ้างเพื่อหารายได้ และพยายามที่จะเป็นผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ของเพื่อนบ้าน ผู้เป็นเจ้าของที่ดิน หรือผู้มีฐานะดีคนหนึ่งหรือหลายคนเพื่อแลกกับการมีงานทำ มีอาหารเลี้ยงชีพ นอกจากนี้ยังมีโอกาสได้เงินด้วยอัตราดอกเบี้ยต่ำ ส่วนผู้อุปถัมภ์ก็จะได้รับบริการที่ให้เปล่าจากผู้ใต้อุปถัมภ์ของตนเป็นการตอบแทน แต่ความสัมพันธ์ดังกล่าวไม่ได้มีพื้นฐานอยู่ที่ความเป็นญาติพี่น้อง ทำให้ความสัมพันธ์ขาดลักษณะความเป็นกลุ่ม และมีระยะเวลาสั้นกว่า ซึ่งต่างจากความสัมพันธ์แบบเดิมที่ค่อนข้างจะมีระยะเวลาที่ยาวนานกว่า

สมมติฐานในการวิจัย

การมีโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาตั้งในชุมชนชนบท มีผลกระทบทำให้ชุมชนซึ่งแต่เดิมชาวบ้านประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านอาชีพ การศึกษา ครอบครัว ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน ทัศนคติและพฤติกรรมทางสังคม

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ มีขอบเขตการศึกษาในระดับชุมชนหมู่บ้าน โดยเลือกศึกษาเฉพาะชุมชนหมู่ที่ 5 ตำบลคานหาม อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สาเหตุที่เลือกศึกษาชุมชนหมู่ที่ 5 นี้เป็นสนามวิจัย เนื่องจากเป็นพื้นที่แรกที่นายทุนได้เข้ามากว้านซื้อที่ดินเพื่อนำมาก่อตั้งสวนอุตสาหกรรมโรจนะ เมื่อปีพ.ศ. 2530 ก่อนที่จะเข้าไปขยายในพื้นที่ หมู่ที่ 9 และหมู่ 12 ของตำบลธนู ในเวลาต่อมา ฉะนั้นชุมชนหมู่ที่ 5 ดังกล่าวน่าจะมีการเปลี่ยนแปลงสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม อันมีผลเนื่องมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรมมากกว่าพื้นที่อื่นๆที่อยู่ใกล้เคียง

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ชาวนา หมายถึง คนที่มีอาชีพทำนา ทั้งที่มีที่ดินเป็นของตนเอง เช่าผู้อื่น หรือรับจ้างทำนา ซึ่งจะรวมทั้งผู้ที่ยึดเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริม

ชุมชน พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ - ไทย (2532:72) ให้ความหมายว่า ชุมชน คือ กลุ่มย่อยที่มีลักษณะหลายประการเหมือนกับลักษณะสังคม แต่มีขนาดเล็กกว่า และมีความสนใจร่วมที่จะประสานกันในวงแคบกว่า นอกจากนี้ชุมชนยังหมายถึง เขตพื้นที่ระดับของความคุ้นเคย และการติดต่อระหว่างบุคคล ตลอดจนพื้นฐานความยึดเหนี่ยวเฉพาะอย่างที่ทำให้ชุมชนต่างไปจากกลุ่มเพื่อนบ้าน ชุมชนมีลักษณะทางเศรษฐกิจเป็นแบบเลี้ยงตนเองที่จำกัดมากกว่าสังคม แต่ภายในวงจำกัดเหล่านั้น ย่อมมีการสังสรรค์ใกล้ชิดกว่าและเห็นอกเห็นใจลึกซึ้งกว่า สำหรับการวิจัยนี้ ใช้คำว่าชุมชน ในความหมายของชุมชนหมู่บ้าน

ชุมชนชนบท หมายถึง ชุมชนที่มีระบบเศรษฐกิจและวิถีการดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย ซึ่งชุมชนชนบทในที่นี้ หมายถึง หมู่ที่ 5 ตำบลคานหาม อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การพัฒนาอุตสาหกรรม หมายถึง การที่มีสวนอุตสาหกรรมโรจนะเข้ามาตั้งในเขตพื้นที่หมู่ 5 ตำบลคานหาม อันเป็นการสร้างงานภาคอุตสาหกรรมและการบริการเพื่อรองรับงานภาคอุตสาหกรรม ให้แก่ชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียงสถานที่ตั้งสวนอุตสาหกรรมโรจนะ

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม หมายถึง การที่ชุมชนหมู่ 5 ตำบลคานหาม มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมไปจากเดิม โดยเป็นผลเนื่องมาจากการที่สวนอุตสาหกรรมโรจนะเข้ามาตั้งในเขตพื้นที่ ในที่นี้ผู้วิจัยเลือกศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพ การศึกษา ครอบครัว ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน ทักษะคติและพฤติกรรมทางสังคม

แรงงานในภาคเกษตรกรรม หมายถึง แรงงานชายหญิงที่ทำงานอยู่ในครัวเรือนที่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม ทั้งด้านกลุ่กรรมและปศุสัตว์รวมถึงแรงงานรับจ้างที่ช่วยทำกิจกรรมเพื่อช่วยดูแลรักษาไร่นาของผู้จ้างด้วย

แรงงานในภาคอุตสาหกรรม หมายถึง แรงงานชายหญิงที่เข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ทั้งผู้ที่ได้รับการบรรจุเป็นพนักงานประจำของโรงงาน มีรายได้ที่แน่นอน และได้รับสวัสดิการของโรงงาน รวมไปถึงผู้ที่อยู่ในฐานะลูกจ้างชั่วคราวที่ได้รับค่าจ้างเป็นรายวันด้วย

แรงงานและผู้ประกอบการในภาคบริการ หมายถึง แรงงานชายหญิงที่ไม่ได้ทำงานอยู่ในไร่ นา หรือที่เกี่ยวข้องกับการผลิตผลผลิตทางการเกษตร หรือไม่ได้ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ ซึ่งมีทั้งผู้ที่ได้รับผลตอบแทนเป็นค่าจ้างรายเดือน รายสัปดาห์ หรือรายวัน เป็นต้น ตัวอย่างเช่น พนักงานรักษาความปลอดภัย พนักงานทำความสะอาด พนักงานบริการในร้านอาหาร พนักงานขับรถ เป็นต้น รวมไปถึงผู้ที่เป็นเจ้าของหรือผู้ที่เป็นหุ้นส่วน ผู้บริหารให้กับงานที่อยู่นอกเหนือจากงานในโรงงานอุตสาหกรรมและการเกษตร เช่น เจ้าของร้านค้า เจ้าของห้องเช่า เป็นต้น โดยรวมเรียกว่า ผู้ประกอบการภาคบริการ

วิธีการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การศึกษา 2 ลักษณะ คือ

1. การศึกษาจากเอกสาร

ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ซึ่งประกอบด้วยวิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย หนังสือ และบทความที่เกี่ยวข้องต่างๆ

2. การศึกษาจากภาคสนาม

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ เน้นระเบียบวิธีวิจัยทางมานุษยวิทยา จึงใช้การวิจัยภาคสนามเป็นหลัก โดยมีขั้นตอน ดังนี้

2.1 การเก็บข้อมูลโดยวิธีสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยเข้าไปมีส่วนร่วมอยู่ในชุมชนหมู่บ้านเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ มีความต่อเนื่อง ทางด้านโครงสร้างทั่วไปของชุมชน

2.2 การเก็บข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์ โดยใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ทั้งนี้เพื่อให้ชาวบ้านเกิดความคุ้นเคยกับผู้วิจัย ซึ่งจะมีทั้งการสัมภาษณ์ที่กำหนดโครงสร้างคำถามที่แน่นอน กล่าวคือ เป็นวิธีการที่ผู้วิจัยได้กำหนดคำถามต่างๆไว้ล่วงหน้าแล้ว และการสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้างคำถามไว้ล่วงหน้า กล่าวคือ ผู้วิจัยจะพูดคุยหรือสัมภาษณ์ชาวบ้านในประเด็นต่างๆ โดยมีได้มีการกำหนดคำถามไว้ล่วงหน้า แต่จะปรับไประหว่างที่มีการสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์ครั้งนี้ จะสัมภาษณ์ทั้ง เจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีหน้าที่อยู่ในชุมชน ผู้บริหารสวนอุตสาหกรรมโรจนะ กำนัน ครู พระสงฆ์ ชาวบ้านในหมู่ที่ 5 ที่ประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และการบริการ

การดำเนินงาน

การดำเนินงานวิจัย แบ่งเป็นขั้นตอน ดังนี้

มกราคม 2536	- กำหนดประเด็นการวิจัย พร้อมเลือกสถานที่ทำวิจัย
กุมภาพันธ์ 2536-ธันวาคม 2537	- เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการเข้าไปพูดคุยกับผู้นำชุมชน และสังเกตการเปลี่ยนแปลงเป็นระยะ ๆ
มกราคม-มีนาคม 2538	- ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย หนังสือ และบทความต่าง ๆ
เมษายน-มิถุนายน 2538	- เก็บข้อมูลภาคสนามและเขียนโครงร่างวิทยานิพนธ์
กรกฎาคม-กันยายน 2538	- เก็บข้อมูลภาคสนาม พร้อมเขียนบทวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น
ตุลาคม 2538	- เก็บข้อมูลเพิ่มเติม พร้อมวิเคราะห์ข้อมูลขั้นสุดท้าย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อให้ทราบถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชนชนบท อันเป็นผลเนื่องมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรม
2. เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงสภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน อันเป็นผลต่อการพัฒนาชุมชนต่อไปในอนาคต
3. เพื่อเป็นแนวทางหนึ่งในการศึกษาชีวิตของชาวชนบทที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรม อันจะเป็นประโยชน์ต่อรัฐในการวางแผนพัฒนาเพื่อสร้างความเจริญให้กับท้องถิ่นอื่นๆ ต่อไป